

O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
XORIJY FILOLOGIYA FAKULTETI
O‘ZBEK FILOLOGIYASI KAFEDRASI

O‘ZBEK TILI

5- amaliyot

O‘ZMU -2020

**ZAMONAVIY DUNYODA TA'LIM.
TIL VA TERMINOLOGIYA
MAVZU REJASI:**

- 1. Zamonaviy dunyoda ta'lim***
- 2. Ta'lim tizimi, fan olamiga yo'l***
- 3. Kelajak bilimli yoshlar qo'lida.***
- 4. Til va terminologiya***

1. ZAMONAVIY DUNYODA TA'LIM

Hozirgi kunda ta'lim tizimida jahon tajribasini o'rganish, tahlil qilish, bizga mos jihatlarini ta'lim tizimiga to'g'ri tadbiq qilish bizdagi ta'lim tizimini jahon standartlari darajasiga olib chiqish uchun juda zarur. Ta'lim sohasi jadallik bilan rivojlanib, o'zgarib borayotgan global dunyoning tarkibiy qismi sifatida jamiyatda bo'layotgan barcha o'zgarishlarni hisobga olishi, ana shu asosda o'z tuzilishi va faoliyat mazmunini o'zgartirishi zaruriyatdir. Bu borada dunyoning yetakchi davlatlari ta'lim tizimi tajribasini o'rganish, ularni tahlil qilish va tadbiq etish lozim.

DUNYONING MASHHUR OLIY TA'LIM MUASSASALARI

Garvard
universiteti

Kembridj
universiteti

Massachusets
universiteti

Oksford
universiteti

London
universiteti

2. Ta'lim tizimi, fan olamiga yo'l

OLIY TA'LIM

“Oliy ta’lim” atamasi zaminida iqtisod, fan, texnika va madaniyat sohasida faoliyat olib boruvchi, ilm-fan, madaniyat, texnika yangiliklarini qo‘llagan va o‘z ustida ishlagan holda nazariy va amaliy muammolarni bartaraf etuvchi yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tushuniladi. Oliy ta’lim oliy o‘quv yurtlari tomonidan xalq xo‘jaligi, fan va ma’daniyatning turli sohalari bo‘yicha oliy malakali mutaxassis bo‘lishni istagan va tegishli talablarni bajargan o‘rta maxsus yoki kasb-hunar ta’limini olgan kishilarga ilmiy-nazariy bilim berish hamda muayyan ko‘nikmalarni shakllantirish yo‘li bilan amalga oshiriladi. Oliy ta’lim tushunchasi muayyan ixtisoslik bo‘yicha mutaxassis oldida turgan nazariy va amaliy muammolarni mustaqil darajada hal qilish imkonini beruvchi bilim va malakalar yig‘indisini anglatadi.

OLIIY TA'LIM MUASSASALARI

Akademiya — oliy ta'lim dasturini bajarishda oliy ta'lim berish bilan bir qatorda keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun aniq bir yo'nalishga tayyorlaydi;

Universitet — oliy ta'lim dasturini bajarishda talabalarga egallayotgan sohasi bo'yicha yoki keyinchalik o'qishlarini davom ettirishlari uchun keng qamrovli bilim berishga e'tibor qaratiladi;

Institut — barcha oliy ta'lim muassasalari kabi oliy ta'lim dasturini bajaradi, bilim berishda bir yo'nalishga qaratilgan bilim beriladi.

O‘ZBEKISTONDA OLIY TA’LIM TIZIMI

O‘zbekiston mustaqillika erishgandan keyin oliy ta’lim tez sur’atlar bilan rivojlana boshladi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni (1997) ga muvofiq, oliy ta’lim o‘rta maxsus yoki kasb-hunar ta’limi negiziga asoslanadi hamda ikki: bakalavriat va magistratura bosqichiga ega.

O‘zbekistondagi oliy o‘quv yurtlarida ta’lim 2 bosqichli bo‘lib, kamida 4 yillik bakalavriat va kamida 2 yillik magistraturadan iborat. Bakalavriat bosqichida talaba o‘qigan asosiy kurslardan davlat attestatsiyasidan o‘tadi va malakaviy bitiruv ishi yozadi. Magistratura bosqichida esa magistrlik dissertatsiyasini tayyorlab, himoya qiladi. Shuningdek, mamlakatimizda ekstern (mashg‘ulotlarga qatnamay, individual tayyorgarlik asosida) yo‘l bilan o‘qish ham ko‘zda tutilgan.

Oliy o‘quv yurtlarining bakalavriat bosqichini bitirganlarga mutaxassislik, magistratura bosqichini tugallaganlarga ixtisoslik beriladi.

3. KELAJAK BILIMLI YOSHLAR QO'LIDA

Bugungi kunning yoshlari har tamonlama barkamol, salohiyatli, ajdodlarga munosib avlod bo'lib kamol topishlari uchun chuqur bilimga ega bo'lishlari, jismonan sog'lom, ruhan tetik bo'lishlari lozim. Chunki kelajak yoshlar qo'lida. Yoshlarni Vatanga muhabbat, xalqiga sadoqat ruhida tarbiyalash muhim vazifalarimizdan biri.

Agar inson ma'naviyatli, ma'rifatli bo'lsa, demak u oq va qorani, yaxshi-yomonni, haq va nohaqni, halol-u haromni ajrata oladi. O'zi ham to'g'ri yo'ldan yurib, o'zgalarni ham shu yo'lga chorlaydi. Insonning kimligi, qanday muhitda tarbiya ko'rgani odobida aks etadi. Shuning uchun, avvalo, ularning odobiga e'tibor qarataylik. Bolalarimiz yosh umrini turli xil klublarda, ko'ngilochar barlarda o'tkazmay, darsxonalarda, sport mashg'ulotlarida, kutubxonalarda mashg'ul bo'lsalar, kelajakda komil inson bo'lib kamol topadilar. Ular bizning yuzimiz, mehnatimiz samarasidir.

30-iyun O‘zbekistonda Yoshlar kuni

“Kamolot” YIHning IV qurultoyida ishtirok etgan O‘zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev mamlakatda O‘zbekiston yoshlar ittifoqini tashkil etish taklifni bildirdi. Shu bilan bir qatorda, davlat rahbari ittifoq faoliyati bilan bog‘liq bir qator takliflarni ham aytib o‘tdi. Jumladan, O‘zbekiston yoshlar ittifoqi tashkil etilgan kun – 30-iyun sanasini O‘zbekistonda *Yoshlar kuni* deb e‘lon qilish taklifi davlat rahbari tomonidan bildirildi.

Prezident o‘z nutqida yana bir muhim loyiha – 2020-yil 1-dekabrgacha har bir tuman va shaharda O‘zbekiston yoshlar ittifoqiga qarashli, barcha qulayliklarga ega bo‘lgan kutubxona va kitob do‘konini ham o‘z ichiga olgan kichik Yoshlar markazlarini barpo etish loyihasi haqida so‘zladi. Bundan tashqari, Shavkat Mirziyoyev mamlakatda yoshlarga harbiy ta‘lim-tarbiya beradigan kursantlar maktablariga “Temurbeklar maktabi” deb nom berish, turli soha va tarmoqlarda katta natijalarga erishib kelayotgan yigitlar uchun “Mard o‘g‘lonlar” degan nom bilan Davlat mukofotini ta‘sis etish, yoshlarga oid davlat siyosatini amalga oshirishda, o‘qishda, mehnatda, jamoat ishlarida har tomonlama faol bo‘lgan yigit-qizlarni taqdirlash maqsadida “Kelajak bunyodkori” medalini ta‘sis etish takliflarini bildirdi.

DIQQATINGIZNI JAMLANG!

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-iyundagi «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi № PQ-3775 sonli qarori qabul qilindi. Prezidentimizning mazkur qarorida Respublikamiz hududida yangi ta'lim muassasalarining ochilishi, kadrlar tayyorlash bo'yicha yangi zamonaviy yo'nalishlar va mutaxassisliklarning, sirtqi va kechki bo'limlarning ochilishi; oliy ta'lim muassasalariga qabul kvotalarining ko'payishi haqidagi masalalar aytilgan. Qarorda ta'lim sifatining pasayib ketganligiga alohida urg'u berilgan bo'lib, OTMda ta'lim sifatini oshirish, OTMning mamlakatda ro'y berayotgan tub islohotlar jarayonidagi ishtirokini ta'minlash, 2017/2021-yillarda O'zR rivojlanishining beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha harakatlar strategiyasida belgilangan vazifalarni izchil amalga oshirish maqsadida qator vazifalar belgilandi.

Nasihat

- **Yaxshi vatanparvar bo'lish, hayotda muvaffaqiyat qozonish, jisman va ruhan mukammal bo'lish uchun mehnatni sev, ish odami bo'l.**
- **Yalqovlikdan uzoqlash, g'ayratli bo'l, vujudingni harakatga bag'ishla, tinma olg'a bos!**
- **Ehtiyot bo'l, hamma ishingda tartib va intizomga rioya qil.**
- **Senga jamiyat tomonidan topshirilgan vazifani bekamu ko'st ado qil.**
- **Sharafing, nomusing va hayotingni qo'riqla, boshqalarning ham sharaf va nomuslarini hurmat qil.**
- **Haqiqatni sev, yurish-turshingda sodda va tabiiy yo'lni tut.**
- **Samimiy, pok qalbli va haqiqatgo'y bo'l.**
- **Muloyim, lutfli, marhamatli va do'stparvar bo'l.**
- **Qanoatli, hammaga mehribon bo'l. Hurmatga sazovor bo'lgan kishilar va narsalarga ehtirom qilishni unutma.**
- **Mardlik, jasorat va shijoatni o'zingga shior qilib ol.**
- **Sharaf va nomusingga dog' tushirish ehtimoli bo'lgan turli kayf-safodan kech.**

Matnni o'qing, matn yuzasidan o'z fikrlaringizni bayon qiling.

Suhbat matni

Odamzod paydo bo‘libdiki, dunyoni bilishga harakat qiladi. Momaqaldir oq chaqmoqlari-yu, yer tebranishlari, fasllar aylanishi-yu, jamiyat taraqqiyoti qonuniyatlari uzoq asrlardan buyon insoniyat ongini band etib keldi. Tabiat sirlarining ochilishi insonga bitmas-tuganmas qudrat va kuch baxsh etdi, yangi jumboqlar sari ilhomlantirdi.

Odamzod ahli ikki karra ikki to‘rt ekanligini bilishdan, kosmik kemalarni kashf etishgacha bo‘lgan uzoq va mashaqqatli yo‘lni bosib o‘tdi. Bunday aql karvoni yo‘lida qanchadan-qancha ilm shaydolari azob chekmadilar, qanchadan-qancha insoniyatning asl farzandlari qurbon bo‘lmadilar. Ammo ularning umri, hayoti va kashfiyotlari kelajak avlodlarning yo‘lini yoritib turgan abadiy so‘nmas mash’al bo‘lib qoldi. Haqiqat uchun qurbon bo‘lish, ilm tantanasi uchun jon fido etish kishilik jamiyati erishgan buyuk ma’naviy qudratning zavol bilmas haykali, buyuklik timsolidir.

Aqlning o‘lchovi, ilmning poyoni yo‘q. Ammo insoniyat ilmi, dunyo haqidagi haqiqatlar katta ijtimoiy kurashlar, to‘qnashuvlar asosida qo‘lga kiritiladi.

4. *TIL VA TERMINOLOGIYA*

Terminologiya keng ma'noda birinchidan, leksikaning bir sohasi – muayyan, fan, texnika, ishlab chiqarish tarmog'ining san'at, ijtimoiy faoliyat sohasining tegishli tushunchalar tizimi bilan bog'liq terminlari majmuidir; ikkinchidan, tilshunoslikning terminlarni o'rganuvchi sohasidir.

Terminologiya tor ma'noda ma'lum bir sohaga oid maxsus leksika. Masalan, fizika terminologiyasi, mashinasozlik terminologiyasi kabi.

Terminologiyaning rivojlanishi, boyish yo'llari har xil: boshqa tillardan so'z olish, yangi so'z yasash va boshqalar. Bugungi kunda o'zbek terminologiyasining boyishi, asosan, boshqa tillardan so'z olish va ichki so'z yasash hisobiga ro'y bermoqda. U yoki bu soha terminologik tizimining barqarorligini belgilovchi asosiy omil uning tartibga solinganligi va muntazamliligidir. Masalan, birgina tushunchani ifodalash uchun o'zbek tilida *yarimo'tkazgich - chalo'tkazgich - nimo'tkazgich* terminlari qo'llanmoqda. Bu, o'z navbatida, o'qish-o'qitish va axborot almashish jarayonini qiyinlashtiradi

TERMIN

Terminlarni mumkin qadar milliylashtirish, tilimizning ichki imkoniyatlaridan atamalar yaratishda unumli foydalanish, shu bilan birga, ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-texnik taraqqiyotimizga doir yangi tushunchalarni ifodalovchi chet tilidan kirib kelgan atamalarni ham zarur hollarda qabul qilish hozirgi atamashunosligimizning bosh tamoyili sanaladi. Shuning uchun ham xalq orasida keng iste'molda bo'lgan *radio, aeroport, institut, avtobus, telefon, samolyot* kabi atamalar tilimizda saqlab qolindi. Shuningdek, iqtisodiy hayotimizda buyuk burilishlar bo'lganligi sababli, ana shu reallikni ifodalovchi qator chet tilidan kirgan atamalar tayyor holda qabul qilindi: *birja, diler, aksiya, audit, auditor* kabi. Ana shu yo'llar bilan atamalar izga solinmoqda.

Matn ustida ishlash

Vodorodning ishlatilishi uning kimyoviy xossalariga asoslangan. Undan kislorod bilan birikkan paytida ko'p issiqlik chiqadi. Shu bois vodoroddan motor yoqilg'isi sifatida foydalaniladi. Metallarni qirqish va payvandalash ishlarida ham u faol qo'llaniladi. Vodorodning metallmas moddalar: xlor va azot bilan birikishi reaksiyaso asosida sanoatda xlorid kislkota va ammiak ishlab chiqariladi. Ammiakdan, o'z navbatida, nitrat kislota olinadi.

Matnni o'qing, atamalarni topib, ularni izohlang.

ЮНЕСКО

ЮНЕСКО – это Организация Объединенных Наций по вопросам образования, науки и культуры (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Это межправительственная организация, специализированное учреждение ООН. Устав ЮНЕСКО был принят на Лондонской конференции в ноябре 1946 года после сдачи на хранение актов о его принятии двадцатью подписавшими его государствами. В настоящее время членами Организации является 191 государство. Местопребывание – Париж. Основная цель ЮНЕСКО — содействие укреплению мира и безопасности путём расширения сотрудничества народов в области образования, науки и культуры в интересах обеспечения всеобщего уважения, справедливости, соблюдения законности и прав человека, а также основных свобод, провозглашённых в Уставе ООН (Организации Объединенных Наций), для всех народов без различия расы, пола, языка или религии.

Topshiriq -1

- Savolni javobsiz qoldirma,
Do‘stni — e‘tiborsiz.
- Ulug‘lik yoshda emas, boshda.
Do‘stlik - barcha boylikdan afzal.
- Do‘stsiz kishi bor, dushmansiz kishi yo‘q.
- Ilmni mehnatsiz egallab bo‘lmas.
- Yaxshilarga yondashsang, maqsadingga yetarsan.

Maqollarni yod oling

Lugʻat

Taʼlim sohasi – сфера образования

Tizim – система

Atama – термин

Oliy taʼlim – высшее образование

Hamkorlik – сотрудничество

Tadqiqot – исследование

Mutaxassislik – специальность

Bosqich – степень, уровень

Yetakchi – лидер

Rivojlanish – развитие

Berilgan soʻzlar yordamida gap tuzing.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Asosiy adabiyotlar:

1. Abduraxmonova M., Fattoxova D., Xalmuxamedova U., Inogamova N., Egamberdiyeva N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: “Mumtoz so‘z”, 2018.
2. Husanov N., Xo'jaqulova R., Dilmurodova N. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Toshkent: TMI, 2017. – 336b.

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Muhiddinova X., Salisheva Z., Po'latova X. O'zbek tili (oliy ta'lim muassasalari rus guruhlar uchun darslik). – Toshkent: O'qituvchi, 2012. – 288 b.
2. Normatova Sh., Abduraxmonova M., O'zbek tili (darslik). – Toshkent: JIDU, 2014. – 192b.
3. Yuldasheva Sh., Kabulova D., Sobirova M. O'zbek tili (o'quv qo'llanma). – Nukus: Bilim, 2013. – 156b.